

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

И. В. Вайнтруб

СВЯЩЕННЫЕ ЛИКИ ЦИВИЛИЗАЦИЙ

К. — Техника. — 2001. — 512 с.

Переживши великі трагедії ХХ ст., людство вступило в новий період свого існування, маючи численні невирішені проблеми глобального характеру, деякі з яких були властиві і минулим цивілізаціям.

Ці проблеми торкаються важливих інтересів усіх народів і можуть бути розв'язані лише зусиллями багатьох держав світу. Зволікання з їх вирішенням загрожує людству і здійснює негативний вплив на всю сучасну світову Цивілізацію.

Глобальні проблеми сучасності сприймаються по-різному, мають неоднакову трактовку в соціально-політичних та культурологічних концепціях. Вони привернули пильну увагу політиків, духовенства, науковців, адже людству, його подальшому існуванню як біологічному виду загрожує масове знищення.

Переважним джерелом конфліктів у майбутньому на основі аналізу історії розвитку цивілізацій ряд науковців вважає не економічні чи ідеологічні протиріччя, а різницю в культурах (термін “культура” тут рівнозначний терміну “цивілізація”). Вивченню священних духовних основ цивілізаційних світів давнини та середньовіччя присвячена монографія І.В. Вайнтруб “Священные лики цивилизаций”.

Рецензована праця стосується ряду актуальних і недостатньо вивчених науковцями проблем історії цивілізацій — месопотамської, єгипетської, еллінської, римської, скіфської, індійської, буддійської, китайської, японської, цивілізації ацтеків, майя та інків, іудейської, християнської, мусульманської. Вони пов'язані з переосмисленням на основі загальноцивілізаційних підходів сутності Бога, священної картини універсума певних народів, релігійних святинь, традицій, культово-обрядової сфери в життєдіяльності етносів та розвитку їх духовної культури.

Актуальним є і прагнення автора критично розглянути обґрунтованість чи безпідставність концепції С. Хантінгтона про “столкновение цивилизаций” в результаті різниці у мові, історії, релігії, традиціях людей, що належать до різних цивілізацій, отримують неоднакові уявлення про взаємовідносини Бога і людини, індивідуума та групи, громадянина й держави, батьків і дітей, чоловіків та жінок, про права і обов'язки людини, про свободу і владу, про рівноправ'я та нерівноправ'я.

Розкриваючи ці питання на основі аналізу історії цивілізацій, С. Хантінгтон робить неординарний висновок, що саме міжцивілізаційні розломи стануть “останньою фазою” зіткнення в сучасному світі. З окремими положеннями С. Хантінгтона автор погоджується, інші — заперечує, підкреслюючи, що в будь-якому випадку слід рахуватися з тим, що міжцивілізаційні відмінності — цілком реальні речі, а їх подолання неможливе без взаємної толерантності, поваги та довіри. Все це вимагає глибокого і об'єктивного вивчення міжцивілізаційних відносин, різних аспектів жит-

тедіяльності людства на планеті Земля, взаємозв'язків між людьми, що належать до різних цивілізаційних світів.

На основі аналізу різних епох, виражених в історико-культурних надбаннях, І.В. Вайнтруб показує, що в процесі розвитку цивілізацій, зокрема науки, культури, виробництва, перетворювалося людське співтовариство, не в бік добра чи зла, а поступово змінювало форми традиційних зразків поведінки, ламало старі стереотипи, формуючи нове мислення. Осмислюючи все це, людина звертається до своїх витоків. Саме пам'ять дає можливість нашому “Я” зберегти свою цілісність. Її відтворення в дослідженні зроблено шляхом замальовок “портретів” священних ликів цивілізацій стародавнього світу та середньовіччя, цивілізацій, що згасли і продовжують жити, в чомусь близьких та абсолютно різних, кожній з яких властива своя сакральна картина світу-універсуму з її матеріальним втіленням — храмами. Вони виступають носіями своєї задоволеної інформації, що приховує в собі думки, вірування, знання, виражені у вигляді символів чи умовних знаків.

Можна вважати цілком виправданим підхід автора дослідження до характеристики священних основ різних цивілізацій через відбіркове зображення найголовнішого, що дає можливість “побачити” минуле і на основі його пізнання передбачити майбутнє. Розпочинаючи роботу з характеристики месопотамської цивілізації, автор відзначає, що створити її “портрет” надзвичайно важко, тому що джерел про неї залишилося небагато — розшифровані глиняні таблички з текстами молитов, міфів та заклинань висвітлюють далеко не всі питання. Найістотніше для цієї цивілізації створили переважно чотири “діючі особи” — чотири народи: шумери, аккадці, вавилоняни та асирійці, історія відносин між якими складна і суперечлива. Шумерську культуру уособлювали міста-держави Кіш і Ереду, Нібуру й Урук, Лагаш, Умма, Ларса та інші, де правила верховні жерці, поклоняючись цілій когорті богів. Але найвищу владу в шумерському універсумі мали закони “Ме”. Перемігши шумерів, аккадці зачарувались їх культурою та могутністю їх богів. Тому вони запозичили деяких богів у шумерів. Основні народи, що жили в Месопотамії, сформували високу культуру, достатньо гармонічну модель універсума, в якій простежується зв'язок між тим, що існує на землі, і тим, що відбувалося в небесній частині універсума. З часом всі “діючі особи” месопотамської цивілізації поступово зійшли з історичної арени, а сама цивілізація загинула, згас її священний лик, зійшли в небуття її боги. Завершується “портретна галерея” цивілізацій у праці характеристикою духовних основ мусульманської цивілізації.

Змістовністю відзначається аналіз духовних основ всіх п'ятнадцяти цивілізацій, представлених в монографії, їх найважливіших аспектів, спрямованості сакральної культури, характеристики храмових споруд, духовенства і богослужбових книг, основ віровчення та культової практики в тому числі і тих священних основ, де розвивались ідеї єдності людства, любові людини до людини через Бога.

Сакральна культура, будучи поруч з секулярною культурою певною цілісністю духовних надбань суспільства, формує свої уявлення про світ. Сучасна ж світська модель універсума, що складається з природного середовища і так званої “другої природи”, створеної людиною, має власних “великих богів” — Механізацію, Автоматизацію, Інформатику, Організацію та Планування. Мовби перегукуючись з стародавніми цивілізаціями, “нові боги” диктують свої Закони, формують свій Порядок, істотно впливаючи на світ людини, уявлення людей про добро і зло, сутність земного життя, забезпечення матеріальних та духовних потреб.

Роздуми автора дослідження логічно спрямовані на те, аби показати, що сучасні “божества”, зробивши велику частину нашої землі керованою, не створили чудес з самою людиною. Як використаний досвід минулого (в тому числі й цивілізацій, що згасли)? Негативний він чи позитивний для сучасної людини? Важко відповісти на це однозначно. В нащадках Адама, як і в минулі періоди, намішано всього потрошки: гармонії та хаосу, світла і пітьми, закону та беззаконня, звіриного і людського, суцього та грубого. Перед сучасною людиною стоять все ті ж питання про сенс життя і смерті, про правильне використання життєвих сил, про долю сучасної світової Цивілізації.

Осмислюючи кращі здобутки різних цивілізаційних світів в ім’я соціального і культурного прогресу в ХХІ столітті, “людина розумна”, “людина-творець” намагатиметься вирішити глобальні проблеми найкращим чином і уникнути всесвітньої Катастрофи. Автор підкреслює, що світове співтовариство, розуміючи важливість духовних надбань минулого, поставить надійний заслон силам зла і насилля. Своїм нащадкам ми говоримо: “Ми зробили як могли, хто зможе, нехай зробить краще”.

Разом з тим змістовне і цікаве дослідження проблем розвитку цивілізацій, результати якого представлені в монографії, має і ряд недоліків. Так, треба було б більш докладно висвітлити особливості сакральних основ мусульманської цивілізації як в середньовіччі, так і в новітні часи, враховуючи сучасні відносини між християнським та мусульманським цивілізаційними світами. Окрім того, можливо, з міркувань економії обсягу, в монографії відсутні показники історичних імен, імен богів, першопредків та хронологічні таблиці.

В цілому рецензована монографія заслуговує позитивної оцінки. Вона написана на належному ідейно-теоретичному рівні, висвітлює найістотніші культурологічні аспекти проблеми. Логічно визначена послідовність цих аспектів. Переконливий фактичний матеріал та ілюстративний ряд. Висновки обґрунтовані і чітко аргументовані.

Вміщений в книзі матеріал має велике культурологічне навантаження. Він пронизаний духом гуманізму, поваги і толерантності до різних культур народів світу, високих злетів людського духу минулих і сучасних цивілізацій.

О. І. УТКІН (Київ)